

✧ רבן גמליאל ✧

א. השינוי באופן המסירה והקבלה ממנו ואילך. ב.
שיטתו בהעמדת תלמידים.

(א' ט"ז) רבן גמליאל היה אומר: עשה לך רב והסתלק מן הספק,
ואל תרבה לעשר אמדות.

✧ א. השינוי באופן המסירה והקבלה ממנו ואילך

כמה דיוקים יש כאן:

- א- עד כאן נשנתה מסירת התורה מרבי לתלמיד, ועכשיו לאחר הזוג האחרון - הלל ושמאי - תני סתם "רבן גמליאל היה אומר" בלי להזכיר ממי קיבל.
- ב- עד כאן לא ניתנו תוארים לחכמים אלא הוזכרו בשם בלבד, ומעתה נוסף תואר: 'רבן' גמליאל.
- ג- המימרא "עשה לך רב" כבר נשנתה לעיל (משנה ו') בשם יהושע בן פרחיה, ולמה נכפלה כאן בשם רבן גמליאל?

במדרש שמואל הביא בשם ספר לב אבות וז"ל:

שמעתי אומרים, שמכאן והלאה לא הזכיר במדברים לשון קבלה, כי לפי שהראשונים לא הוזכר בהם רב ורבי ורבן, רק שמם, לכן היה צריך שיתאר דבריהם וישבח אותם באמור אלינו שנתקבלו אותם הדברים איש מפי איש משה רבינו ע"ה מפי גבורה, ואולם מכאן והלאה שיתארם בשם רבי ורבן - אין צריך עוד לזה. [ולכאורה הא גופא קשיא, למה לא תוארו הדורות הראשונים בשם רב או רבי?] ועוד יקשה בעיני, שהואיל והוסכם ש'גדול מרבן שמו' (תשובות הגאונים), הלא בעבור זה לא יצטרך לזכור קבלה.

אלא, שעד כאן הוזכרו אלה הזוגות שהיו מקבלים מרבותיהם מובהקים בדרך קבלה ומסירה יותר ממה שהיו הם מפלפלים בעיוניהם, ועדיין לא נפלו ביניהם ספיקות וקושיות כמו שקרה להם אחרי כן. ולכן הזוגות האלה, שהיו להם מלמדים מוסרים ונותנים דרך שמועה וקבלה כל התורה שבעל-פה, היו מזכירים בהם לשון קבלה, וגם ליותר שבח ושלמות לא היו מתארים אותם אלא בשם לבד, כי קרה

להם כמו לנביאים ולזקנים הראשונים. אמנם אחר הלל ושמאי פסקו הזוגות ורבו המחלוקת, כמו שאמרו ז"ל (סוטה מז: וסנהדרין פח:): משרבו תלמידי הלל ושמאי נעשית תורה כשתי תורות. וכן אמרו שאנו מוצאים שהם בחייהם לא נחלקו ומתלמידיהם לא זזה המחלוקת, ועל כן משם והלאה תורת כל חכם וחכם לא היתה מוגבלת מקובלת ונמסרת כמו אצל הראשונים, כי חודשו ספיקות הרבה והיו צריכים הם להחזירם מפלפולם ולהתבונן ולחדש פירושים חלוקים בשמועות, ועל כן לא נאמר בהם לשון קבלה. וגם בעבור זה הם מתוארים בלשון 'רב' ו'רבי', לפי שלא היו כמו הראשונים בענין השמועה, אלא מתחכמים ודורשים מעצמם, וזה לא לעזר ולא להועיל, כי לבושת וגם לחרפה בעוונותינו. עכ"ל.

[ועל דרך זה ביאר בספר **תולדות יהושע**, שהביא מהמדרש (שיר השירים רבה סוף פרק ז') שדורות הראשונים, היינו אנשי כנסת הגדולה והלל ושמאי ורבן גמליאל הזקן, ודורות האחרונים, היינו רבן יוחנן בן זכאי ורבי אליעזר ורבי יהושע ורבי מאיר ורבי עקיבא ותלמידיהו. רואים אנו מזה, כי חילקו חז"ל את דרגות הדורות עד רבן גמליאל, שהוא היה סוף תקופה, ממדרגת הדורות הבאים אחריו, עד כי היה הוא אחרון לראשונים מאנשי כנסת הגדולה עד לו. והיה כן מכיון כי בימיו, שהיה אחרי הלל ושמאי, התחילה המחלוקת בישראל כנ"ל.]

על פי הקדמה זו כתב במדרש **שמואל** ז"ל:

בזה אפשר שיובן כוונת האדון הזה, כי בראותו כי ממנו ואילך פסקו הזוגות ורבו המחלוקת וחודשו הספיקות, וצריך האדם מכח פלפולו ועיונו והתבוננותו להיות רב ורבי ללמד לעצמו ולסלק ולהסיר מעליו ספק המכשולות, לזה אמר 'עשה לך רב', כלומר, כיון שכבר נפסקה הקבלה צריך שתעשה לעצמך רב ורבי ושתלמד לעצמך מעיוןך ומפלפולך, ומרוב הפלפול תוציא הדין לאמיתו ותוציא לאור משפטו ותסתלק מן הספק, וזהו שאמר 'והסתלק מן הספק', עכ"ל.

ואמנם ע"פ ההקדמה הנ"ל ביאר בספר **בית לאבות** את הלימוד של רבן גמליאל בדרך אחרת, וכמעט להיפך ממה שביאר המדרש שמואל. ז"ל:

עד ימי כל התנאים שלמעלה לא נקרא בשם רבן רק מן רבן גמליאל, כי עד ימיו היה בדור נשמות גדולות והיו משיגים בעצמם גודל השגה בתורה, ולא היה בהכרח כל כך למצוא דווקא ללמוד תורה אצל רב, כי גם בעצמם היו משיגים השגות גדולות, וגם שלא היה שכחת התורה ולא נתרבו הספיקות כל כך והיו יכולים להגיע בעצמם לבוא לפשוט ספיקתם. ולכן אמר רבן גמליאל, כיון שהוא היה הראשון שהיה קורין לו בשם רבן מחמת חלישת כח בתורה הקדושה, ולזה אמר 'עשה לך רב' ועל ידי זה יהיה מסתלק מן הספק. ואף שכבר אמר יהושע

בן פרחיה למעלה 'עשה לך רב', אמנם למעלה אמר סתם עשה לך רב כדי שעל ידי זה יוכל ללמוד יותר ויתוסף לו שכל וחכמה בתורה, אמנם בכאן אמר עשה לך רב מחמת שאם לא כן ישארו לך ענינים וספיקות הרבה כאשר נתוסף בעוונותינו הרבים שכחת התורה הקדושה, ולא לבד שלא יתוסף לו חכמה רק יחסר ממנו עיקרי התורה הקדושה שלא נדע אותם, כמו בעוונותינו הרבים בדורנו שאין שום דין שאין בו ספיקות ושיטת פוסקים. עכ"ל.

ב. שיטתו בהעמדת תלמידים

בספר **נחלת אברהם** כתב לפרש מימרתו של רבן גמליאל, דאזיל לשיטתיה, שהרי אמרו חז"ל במסכת ברכות (כח:): שרבן גמליאל היה מכריז ואומר כל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש, ובאותו יום שהעבירו את רבן גמליאל מנשיאותו נוספו הרבה ספסלים, חד אמר אתוספו ארבע מאות ספסלי וחד אמר שבע מאות [וכתוצאה מכך נגרמה לרבן גמליאל חלישות הדעת, שאמר דלמא ח"ו מנעתי תורה מישראל]. לכן אמר כאן "עשה לך רב", כלומר, לתלמיד אמר כן, שישתדל לעשות לעצמו רב וישתדל ללכת לבית המדרש ללמוד מפי הרב, ועל ידי זה בוודאי יתרבו התלמידים לבוא לבית המדרש. ולכן הזהיר מיד את הרב שלא יקבל את כולם, אלא "והסתלק מן הספק", שכל תלמיד שאין תוכו כברו, דהיינו שיש בו ספק, לא יכנס לבית המדרש.

בענין שיטתו זו של רבן גמליאל, הנה ב**פירוש הרע"ב** ובספר **מגן אבות** פירשו על הנאמר בתחילת הפרק "והעמידו תלמידים הרבה", שהכוונה לאפוקי משיטתו של רבן גמליאל הסובר שכל תלמיד שאין תוכו כברו לא יכנס לבית המדרש. ואמנם בפירוש **עץ חיים** כתב על דברי הרע"ב, שאין נראה שתהא כוונת דברים אלו כפירוש, שאם כן איך היה חולק רבן גמליאל על אנשי כנסת הגדולה שהיו ק"כ זקנים ומהם כמה נביאים, ואיך יכול רבן גמליאל לבטל דברי בית דין הגדול מדורות הראשונים?

ועוד הקשה ה**שפת אמת**, שלפי המבואר באבות דר' נתן (פ"ב ט') שנחלקו בית הלל ובית שמאי, שב"ה סוברים שמלמדים תורה לכל אדם, ובית שמאי סוברים שמלמדים תורה רק למי שהוא חכם ועניו ומיוחס ועשיר, קשה ג"כ, איך פסק רבן גמליאל כבית שמאי?

ותירץ בשפ"א, שצריך לומר שרבן גמליאל סבירא ליה כפירוש השני שהביא הרע"ב שם, שמה שאמרו "והעמידו תלמידים הרבה" בא לאשמועינן, שאם העמיד תלמידים בבחרותו יעמיד תלמידים בזקנותו, כדכתיב (קהלת י"א ו') 'בבוקר זרע זרעך ולערב אל תנח ידך' (יבמות סב:). עוד תירץ שם, שיש לומר, שדברי רבן גמליאל הם רק הוראת שעה, כי דורו היה צריך לכך, או שרבן גמליאל פירש שדברי אנשי כנסת הגדולה היו הוראת שעה, שנתמעטו אז התלמידים בתקופתם.

❁ רבי יוסי ❁

צדקתו בכיבוד הבריות - עם גרושתו ועם חבריו

(ד' ו') רבי יוסי אומר: כל המכבד את התורה - גופו מכובד על הבריות, וכל המחלל את התורה - גופו מחולל על הבריות.

בספר **דבש מסלע** פירש את משנתנו לפי דעתו, שהוא סובר שבעל המאמר הוא רבי יוסי הגלילי, ושבאמת אפשר לבארו כמו כן אפילו אם ננקוט שבעל המאמר הוא רבי יוסי בר חלפתא, שהוא סתם רבי יוסי במשנה.

והביא ממדרש (בראשית רבה ז' ג') על הפסוק (בראשית ב' י"ח) "אעשה לו עזר כנגדו", שאמרו ז"ל: אם זכה - עזר, ואם לאו - כנגדו. א"ר יהושע בר נחמיה, אם זכה - כאשתו של רבי חנינא בן חכינאי, ואם לאו - כאשתו של רבי יוסי הגלילי. ומסופר שם כעין מה שמסופר בירושלמי כתובות (פ"א ה"ג), שהובא שם דוגמא איך לנהוג כבוד עם גרושתו, דאמרו משום ר' לעזר, שכשם שאדם חס על כבוד אלמנתו כך חס על כבוד גרושתו, דא"ר אחא בר יעקב בשם ר' לעזר 'מבשרך לא תתעלם' - זו גרושתו. ומסופר שם על רבי יוסי הגלילי, שהיתה לו אשה רעה והיתה בת אחותו, והיתה מבזה אותו בפני תלמידיו. אמרו לו תלמידיו: גרשה לאשתך. אמר להם: כתובתה רב עלי. עד שבא רבי אלעזר בן עזריה ונתן לו מעות לכתובתה וגרשה ונשאה אשה אחרת טובה. ועוונות גרושתו גרמו לה שנשאה לשומר העיר, ולאחר זמן באו יסורין עליו ונעשה סומא, והיתה מוליכתו ומחזרת על הפתחים בכל רחובות העיר. וכיון שהגיעה לרחובו של רבי יוסי, היתה עומדת וחזרה לאחוריה. אבל בעלה, שהיה מכיר את כל העיר, אמר לה: למה אין את מוליכה אותי לרחובו של רבי יוסי, ואני שמעתי עליו שהוא עושה צדקה הרבה? השיבה לו: גרושתו אנכי ואין בי כח מפני הבושה ללכת אליו. והתחיל להתקוטט עמה ולרגוז עליה עד שגם התחיל להכותה, ושמע רבי יוסי את קולם וראה איך שהם מתבזים בתוך העיר, וריחם עליהם והביאם לתוך בית אחד משלו, והיה מפרנסם, לקיים מה שנאמר "מבשרך אל תתעלם".

ולכן יפה אמר רבי יוסי שכל המחלל את התורה, כמו שעשתה אשתו, סופה היה שגופה, היינו היא עצמה, נעשתה מחוללת על הבריות, שנשאת לשומר העיר ונעשה סומא והיה מחזר על הפתחים והיא מוליכתו והיה מכה אותה בשביל שלא הלכה עמו לרחובו של רבי יוסי לקבל נדבות.

ואף אם נאמר שבעל משנתנו הוא רבי יוסי בר חלפתא, ככל סתם רבי יוסי [וכן באמת משמע, שהרי בסמוך במתניתין תני רבי ישמעאל בנו - שהוא היה בנו של רבי יוסי בר חלפתא], נבין את קשרו למימרתו. כי הרי רבי יוסי הגלילי היה רבו של רבי אלעזר בן עזריה ובר פלוגתיה דרבי עקיבא. ורבי יוסי סתם, דהיינו רבי יוסי בן חלפתא, היה תלמידו של רבי עקיבא, והוא ראה וידע המעשה של אשת רבי יוסי הגלילי הנ"ל, ולעומת זו הדוגמא ראה ג"כ המעשה של אשת רבו, רבי עקיבא, בתו של כלבא שבוע, שכיבדה את רבי עקיבא וזכתה שאביה היפר נדרו ונתן לה עושר רב, ועל ידי שהיא כיבדה את התורה של רבי עקיבא ותלמידיו, היה גופה מכובד על הבריות על ידי רבי עקיבא בעלה, וכן ידוע מה שאמר עליה ר"ע לתלמידיו: "שלי ושלכם - שלה היא".

ובספר **דרך אבות** פירש הקשר בעוד פרט מהנהגתו של רבי יוסי, וז"ל:

והענין לדעתי מה שאמר רבי יוסי המאמר הזה, דהנה מצינו שרבי יוסי נימוקו עמו והלכה כמותו בכל מקום, והטעם, דמצינו שההלכה כבית הלל כמו שכתבו בפרק קמא דעירובין מפני שהם נוחים ועלובים ושונים דבריהם ודברי בית שמאי ולא עוד אלא שמקדימים דברי בית שמאי לדבריהם, ומצינו בירושלמי ומביאו התוספות חולין (ו:) שרבי יוסי אף שהיה חולק על החכמים עם כל זה לא פסק כמותו, עיין שם. והטעם לדעתי, שמעולם לא עבר על דברי חביריו כמבואר במסכת שבת (ק"ט:). ואם כן היה מכבד מאוד התלמידי חכמים, ולכן זכה שהלכה כמותו, ולכן דווקא אמר רבי יוסי המאמר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות. עכ"ל.

